Група Отс-12, АС-12

з дисципліни «Землеробство»

Інструкційна картка №1

Тема: «Характеристика основних видів бурянів і заходи боротьби з ними»

1. Малорічні буряни.
2. Дворічні буряни.

1. Малорічні буряни.

Ефимери (або короткочасники) рослини з дуже коротким періодом вегетації (1,5 2 місяці), здатні давати кілька поколінь за літо.

Зірочник середній, або мокрець (Stellaria media L.) однорічна рослина, належить до родини гвоздикових, Caryophyllaceae, злісний бурян овочевих, плодоягідних, просапних культур, добре розвивається в понижених вологих місцях (рис. 17). У дощову погоду з'являється на всіх полях у районах з мяким кліматом, добре перезимовує під снігом. Стебло (5 40 см) лежаче, дуже розгалужене, зелене, кругле, з поздовжньою смужкою кучерявих волосків. З вузлів стебла можуть утворюватися додаткові корінці. Коренева система стрижнева, головний корінь дуже розгалужений. Листки яйцеподібні, супротивні. Верхні сидячі, нижні — на черешках до 1,5 3 см. Квітки дрібні на довших опушених ніжках, розміщених у пазухах розгалужень стебла, білі. Плід — однонасінна коробочка. Насіння темно-коричневе, червонувате або темно-сіре, округле або ниркоподібне, вкрите рядами соскоподібних горбочків, сильно засмічує ґрунт. Одна рослина дає 15 20 тис. насінин. Насіння зберігає схожість більше 10 років. Сходи з'являються протягом усього літа, після кожного розпушування. З глибини понад 3 см насіння сходів не дає.

Поширений по всій Україні, особливо на Поліссі. До ґрунтів невибагливий.

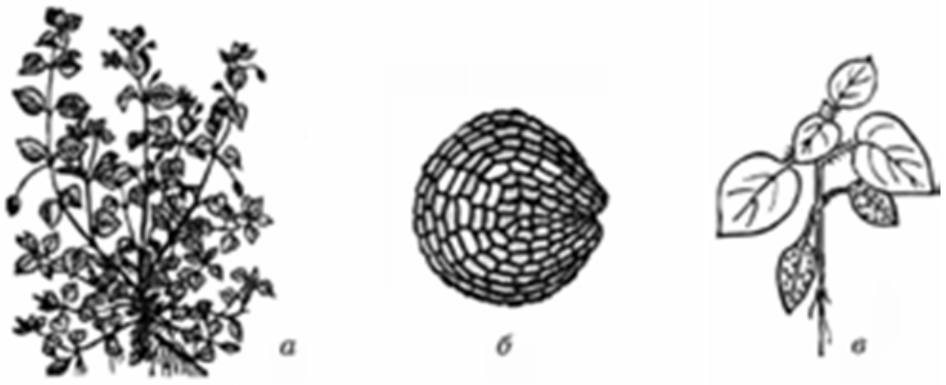

Рис. 17. Зірочник середній (мокрець):

а — рослина; б— насіння; в — сходи

Заходи боротьби: лущення стерні з попереднім знищенням усіх післяжнивних решток; рання оранка на зяб; якісний передпосівний обробіток ґрунту; впровадження науково обґрунтованих сівозмін; правильне зберігання гною; догляд за посівами відповідно до технологічних вимог (боронування до і після появи сходів і міжрядні розпушування та підгортання рядків); знищення на необроблюваних землях застосуванням відповідних заходів боротьби (агротехнічних та хімічних).

Ранні ярі

Вівсюг звичайний (Avena fatua L.) належить до родини злакових Gramineae. Має мичкувату кореневу систему, пряме (30 120см) на вузлах опушене або голе стебло, ланцетозагострений, біля основи голий або війчастий листок з помітним язичком (рис. 18).

Рис. 18. Вівсюг звичайний:

а — рослина; б — насінина; в — сходи

Суцвіття волоть, яка складається у середньому з 40 60 колосків. Колоски 2 3-квіткові, завдовжки 20 25 мм. Довжина колоскових лусок майже дорівнює довжині колоска. Плід веретеноподібна плівчаста зернівка із зігнутим під прямим кутом остюком, спірально закрученим у нижній частині. Дозрілі зернівки ясно-коричневі, сірі чи жовтуваті. В одній волоті формуються плоди трьох видів (поліморфізм):

1) нижні крупні, обсипаються пізно, переважно потрапляють в урожай культури, за сприятливих умов у ґрунті проростають через 2 3 місяці;

2) верхні дрібні, обсипаються до обмолоту зернових, проростають у ґрунті через 2 3 роки;

3) серединні середні за розміром, дозрівають і обсипаються до збирання зернових, проростають наступного року.

Сходи світло-зелені. Зародкова листкова піхва крупна, зелена, опушена. Перший листок має довжину 70 90 мм, ширину 3 5 мм, широко-лінійний, на вершині загострений, знизу має довгі волоски, язичок плівчастий. Другий листок подібний до першого, але більший і плоский.

Цвіте у червні липні. Одна рослина дає 400 600 насінин. Обсипається починаючи з верхньої частини волоті. Дозріває раніше за ярі зернові. Недозріле насіння проростає зразу, а дозріле потребує не менше 5 місяців спокою. Найкраще сходить з глибини 3 5 см. Насіння зберігає схожість від 3 4 до 7 8 років.

Поширений по свій Україні. Засмічує посіви ярих зернових культур, зріджені посіви озимих. Росте також на парах, узбіччях доріг. Трапляється на різних ґрунтах.

Вівсюг добрий корм для тварин, після дозрівання може погіршувати якість борошна, викликати запалення слизових оболонок тварин, поширювати хвороби та шкідників рослин.

Заходи боротьби: очищення насіння на трієрах-вівсюжниках та інших машинах; згодовування відходів у запареному вигляді; введення у сівозміну просапних культур; обов'язкове лущення стерні в системі зяблевого обробітку ґрунту; засмічені вівсюгом поля краще відводити під просапні культури; зберігати гній у буртах не менше 4 6 місяців; на узбіччях доріг бурян скошувати до цвітіння.

Гірчак березкоподібний, ***або гречка витка*** (Polygonum convolvulus L.) однорічна рослина родини гречкових (Polygo naceae). Має стрижневу кореневу систему, переважно витке стебло завдовжки 80 100 см, вкрите разом з черешками листків короткими волосками, внизу розгалужене, червонувате.
Листки стрілосерцеподібні, загострені, з довгим черешком. Суцвіття волоть. Квітки дрібні, зібрані в пучки по 2 6, на коротких квітконіжках, розміщених у пазухах листків і на верхівці стебла. Плід — тригранний горішок в оцвітині темно-коричневого кольору. Довжина насінини 3 3,5 мм. Маса 1000 насінин 3,5 5 г.

Підсімядольне коліно у сходів завдовжки 15 25 мм, циліндричне, червонувате. Сім'ядолі довгасто-яйцеподібні, біля основи звужені в черешок. Перший листок яйцеподібний, біля основи серцеподібний із заокругленими лопатями, зверху шорсткий, знизу голий, другий і третій листки подібні до першого. Надсім'ядольне міжвузля завдовжки 3 мм.

Поширений по всій Україні. Засмічує посіви озимих та ярих культур, сади, городи, необроблювані землі. Цвіте й плодоносить з червня по вересень. Розмножується насінням. Одна рослина утворює 1000 і більше насінин. Схожість у ґрунті зберігає 5 6 років, проростає з глибини 5 7 см. Достигає за 10 днів до збирання зернових культур. Гірчак березкоподібний спричинює вилягання хлібних злаків, погано поїдається тваринами.

Заходи боротьби: лущення стерні з попереднім знищенням усіх післяжнивних решток; рання оранка на зяб; якісний передпосівний обробіток ґрунту; впровадження науково обґрунтованих сівозмін; правильне зберігання

гною; догляд за посівами відповідно до технологічних вимог якості (боронування до і після появи сходів, міжрядні розпушування та підгортання рядків); знищення на необроблюваних землях проведенням відповідних агротехнічних та хімічних заходів.

шорсткий , або гречка розлога (Polygonum scabrum Moench) однорічна рослина родини гречкових (Polygonaceae) (рис. 19). Має стрижневу кореневу систему , пряме або висхідне, голе, розгалужене, на вузлах потовщене стебло завдовжки 30 100 см. Листки яйцеподібно-ланцетні, зі споду крапчасто-золотисті, короткочерешкові. Суцвіття розміщене в кінці стебла, циліндричне, пряме або зігнуте, колосоподібне. У квітці в тичинок оцвітина білувато-зелена або яскраво-рожева чотири-пятироздільна. Плід горішок в оцвітині серцеподібно-плоский. Поверхня зернисто-шорсткувата, блискуча, коричнева. Маса 1000 насінин 3,5 г.

Рис. 19. Гірчак шорсткий:

а — рослина; б — насінина; в —сходи

Підсімядольне коліно сходів тонкоциліндричне, завдовжки 10 15 мм, червонувате. Сім'ядолі видовжені, на верхівці тупі, на коротких черешках. Перший листок видовжений, на верхівці гострий, біля основи звужений у черешок, з обох сторін покритий волосками, другий подібний до першого, волосистий, знизу білувато-повстяний.

Більше поширений на Поліссі. Засмічує посіви проса, вівса, ячменю, жита, вики, льону та інших культур. Полюбляє вологі місця.

Цвіте й плодоносить з липня по вересень. Розмножується насінням, яке зберігає схожість у ґрунті протягом 4 6 років. У вологих умовах може вкорінюватися корінцями, які утворюються у вузлах. Бурян погано поїдається тваринами.

Заходи боротьби такі самі, як і проти гірчаку березкоподібного. Гірчиця польова (Sinapis arvensis L.) однорічна рослина родини хрестоцвітих (капустяних) (рис. 20). Має стрижневу кореневу систему, пряме розгалужене з шорсткими відлеглими волосками, гранчасте 20 60 см завдовжки стебло. Листки вкриті короткими жорсткими волосками, нижні ліроподібні з легковиїмчастими краями, верхні сидячі, довгасті. Суцвіття китиця. Квітка має чашечку з чотирма пелюстками жовтого кольору. Плід циліндричний або

слабкочотиригранний шорстковолосистий стручок (20 40 мм), містить до 20 насінин кулястої форми з білими плямами на насінному рубчику. Поверхня насіння гладенька, матова, чорного або коричнево-чорного кольору, діаметр 1,2 – 1,7 мм. Маса 1000 насінин 1,5 2,0 г.

Рис. 20. Гірчиця польова

а — рослина; б — насінина; в — сходи

Підсімядольне коліно сходів мясисте, циліндричне, заввишки 15 20 мм. Сімядолі коротко- і широколопатеві, завдовжки і завширшки 8 12 мм, голі. Перші три листки видовжені, обернено-яйцеподібні, по краях горбкуваті, вкриті рідкими волосками, на довгому черешку.

Цвіте і плодоносить з травня по серпень. Розмножується насінням, якого на одній рослині утворюється 20 23 тис. Насіння легко обпадає, зберігає схожість 10 років, найкраще проростає з глибини 1 3 см при 30 °С. У перший рік проростає до 18 % насіння.

Гірчиця польова поширена в Лісостепу й на Поліссі. Забурянює переважно посіви ярих культур, а також озимих, просапні пари та ін.

Рослину можна використовувати на зелене добриво, з насіння виготовляти олію для побутових потреб. Це лікарська рослина й хороший медонос.

Заходи боротьби такі самі, як і проти гірчаку шорсткого.

Крім того, проводять вапнування кислих ґрунтів, поліпшують їх аерацію, очищують насіння та термічно обробляють комбікорми і зерновідходи.

Редька дика (Raphanus rapanistrum L.) однорічна рослина, належить до родини хрестоцвітних (Cruciferae) (рис.21). Вкрита шорсткими рідкими волосками. Коренева система стрижнева. Стебло пряме, розгалужене, 30 70 см заввишки. Листок ліроподібний, перисторозділький. Суцвіття китиця. Квітка на короткій квітконіжці. Чашечка складається з 4 чашолистиків, зібраних у гроно. Віночок з 4 пелюсток. Пелюстки яскраво-жовті, з темнішими жилками. Плід членистий вузький стручок 30 80 завдовжки, 3 4 мм завширшки, складається з 5 8 члеників. Колір його золотисто-жовтий або зеленувато-сірий, довжина 3 5, ширина й товщина 2 3 мм. Маса 1000 члеників 15 20 г. Насінина

яйцеподібно-куляста, червонувато-коричнева, її довжина 2 2,5, ширина й товщина 2 2,4 мм. Маса 1000 насінин 2 8 г.

Рис. 21. Редька дика

а — рослина; б — насінина; в — сходи

Підсімядольне коліно сходів 10 20 завдовжки, 1,25 мм завширшки, синьо-фіолетове. Сімядолі широко-лопатеві, 10 15 завдовжки, 12 18 мм завширшки. Перший листок слабко- ліроподібний з великою верхньою частиною і дрібними бічними частинками листка, по краях хвилясто-зубчасті, густо вкриті волосками. Підсімядольне коліно синьо-фіолетове.

Цвіте й плодоносить з липня по серпень. Насіння достигає разом з посівами ярих культур. Розмножується насінням, але засмічує ґрунт і зерно. Одна рослина утворює 150 2500 насінин. Насіння проростає повільно й недружно. Значна його частина життєздатна й після проходження через органи травлення тварин.

Поширена по всій Україні, але найбільше у північних і північно-західних областях. Засмічує посіви всіх культур, особливо ярих, росте на узбіччях доріг.

Тваринами поїдається погано.

Заходи боротьби такі самі, як і проти гірчаку шорсткого.

Шпаргель звичайний (Spergula vulgaras Boenn.) (S. ArvensisL.) (рис. 22). Належить до родини гвоздикових (Cfryophylaceae).

Рис. 22. Шпаргель звичайний:

а — рослина; б — насінина; в — сходи

Коренева система стрижнева. Стебло розгалужене, висхідне або пряме, заввишки від 10 до 40см, вкрите золотистими волосками. Листок ниткоподібний, довжина його 2 3 см. Суцвіття напівзонтик, розміщений на верхівках стебел. Квітка на довгій, тонкій квітконіжці. Чашолистики тупі, яйцеподібні. Пелюстки овальні, яйцеподібні, трохи довші за чашечку, білі, тичинок 10.

Плід коробочка, широко-яйцеподібна, трохи довша за чашечку. Насінина куляста, злегка здавлена з малопомітною буруватою облямівкою. Колір насінини чорний з білуватими або яскравобурими сосочками. Діаметр насінини 1 1,25 мм. Маса 1000 насінин 0,5 г.

Підсімядольне коліно сходів яскраво-зелене, голе; сім'ядолі тонкі, вузьколінійні, ниткоподібні мясисті, на верхівці тупі. Листки обєднані у волоть, що розміщена над сімядолями. Вони сидячі, наступні також у волоті, між волотями досить довге міжвузля. Всі листки гладенькі, блискучі, темно-зелені. З пазух листків першої волоті рано з'являються бічні стебла.

Цвіте і плодоносить з травня по серпень. Розмножується насінням. На одній рослині може бути від 3 до 20 тис. насінин. Зберігає схожість у ґрунті до пяти років. Під час дозрівання квітконіжки нагинаються донизу і насіння з коробочок дуже легко висипається, засмічуючи ґрунт. Крім того, коробочки потрапляють у посівний матеріал. Сходи шпаргеля звичайно дуже подібні до сходів сосни.

Поширений по всій Україні, але найбільше в поліських районах. Засмічує посіви зернових і просапних культур, росте вздовж шляхів, частіше на піщаних ґрунтах. Різновиди: шпергель льоновий; шпергель великий.

Шпергель звичайний та інші його різновиди тварини поїдають як у зеленому, так і в сухому вигляді.

Заходи боротьби такі самі, як і проти гірчаку шорсткого. Пажитниця пянка, або дурійка (Lolium temulentum L.) (рис.23) однорічна рослина родини злакових (Gramineae) заввишки від 30 до 80 см. Коренева система мичкувата. Стебло пряме, листок лінійний, висота його до 6 мм. Язичок коротенький. Суцвіття складний колос 10 30 см завдовжки, з шорсткою віссю, з великою кількістю колосків. Колоски обернені до осі ребром, довгасто-еліптичні, завдовжки 10 20 мм, 3 8 квіткові. Луски рівні, нижня з остюком. Плід яйцеподібно-еліптична плівчаста зернівка з довгою віссю, легко обмолочується. Поверхня його гола, іноді дрібнонечітко-горбкувата, сірувато-зеленого, іноді брудно-жовтого кольору, у верхній частині темніша. Довжина зернівки 5 6 мм, ширина 2 2,5, товщина 1,25 2 мм. Маса 1000 плівчастих зернівок 6 8 г.

Перший листок сходів лінійний, голий, на верхівці загострений, з 5 поздовжніми жилками, зверху шорсткий, знизу гладенький, яскраво-зелений,

другий подібний до першого, але поздовжніх жилок у ньому до 7. Язичок слабко розвинений. Піхва першого листка червонувата.

Рис. 23. Пажитниця пянка (дурійка):

а — рослина; б — насінина; в — сходи

Цвіте й плодоносить з червня по липень. Розмножується насінням. Одна рослина утворює до 500 насінин. Вегетаційний період триває 120 днів. Насіння мало засмічує ґрунт, потрапляючи переважно в урожай. Схожість у ґрунті зберігається більше 3 років. Отже, пажитниця п'янка поширюється з посівним матеріалом.

Пажитниця пянка поширена в правобережних лісових районах і північній частині Лісостепу. Засмічує посіви ярих зернових колосових, особливо дрібнозерних сортів ярої пшениці, рідше посіви ячменю, вівса.

Насіння її отруйне для людей і тварин. Під насінною оболонкою його розвивається гриб-строматинія, що містить алкалоїд темулім, який діє на спинний і головний мозок, викликає запаморочення.

Заходи боротьби: очищення насіння на трієрах-вівсюжниках та інших машинах; термічна обробка зернофуражу та зерновідходів перед застосуванням; обов’язкове лущення стерні в системі зяблевого обробітку ґрунту; засмічені поля краще відводити під просапні культури; зберігати гній у буртах не менше 4 6 місяців; на узбіччях доріг та на необроблюваних землях бур'яни скошувати до фази цвітіння; до- і післясходове боронування культур; міжрядне розпушування та підгортання.

Пізні ярі

Амброзія полинолиста (Ambrosia artemisiifolia) однорічна пізня яра рослина родини складноцвітих або айстрових (Asteraceae) (рис.24). Стебло прямостояче, розгалужене, у верхній частині опукле, 20 250 см заввишки. Корінь стрижневий, опуклий, проникає у ґрунт на глибину до 4м і більше. Листки верхні чергові, темно-зелені, одноперисті, нижні подвійно-перистороздільні з лінійно-ланцетними частками, супротивні, знизу опуклі. Квітки зібрані в роздільностатеві зелені кошики. Чоловічі в колосо- або китицеподібних суцвіттях розміщені на кінці стебел та гілок, жіночі по одній у

пазухах листків або під чоловічими суцвіттями. Плід сім'янка оберненояйцеподібної форми в обгортці. Сім'янка без обгортки, яйце- або горішкоподібна, зеленувато-сіра чи зеленувато-бура, з одним виступом зверху і 5 6 коротшими по боках, довжина 1,5 2,3, ширина і товщина 0,81 1,5 мм. Маса 1000 сім’янок 1,5 2 г. Одна рослина може утворювати 88 тис. сім’янок, життєздатність яких у ґрунті зберігається до 40 років.

Рис 24. Амброзія полинолиста

а — рослина; б — насінина; в — сходи

Сходи з’являються наприкінці березня у травні, цвіте з другої половини липня по жовтень, плодоносить у вересні листопаді.

Поширена в південно-східних областях України. В інших областях є карантинним бур'яном. Засмічує посіви всіх польових культур, трапляється в садах, на узліссях, присадибних ділянках, узбіччях доріг.

Заходи боротьби: лущення стерні з попереднім знищенням усіх післяжнивних решток; рання оранка на зяб, якісний передпосівний обробіток ґрунту; впровадження науково обґрунтованих сівозмін; правильне зберігання гною; догляд за посівами відповідно до технологічних вимог якості (боронування до- і після появи сходів, міжрядні розпушування та підгортання рядків); знищення на необроблюваних землях проведенням відповідних агротехнічних та хімічних заходів.

Здійснюють також вапнування кислих ґрунтів, поліпшують їх аерацію, очищають насіння, проводять термічну обробку комбікормів та зерновідходів.

Галінсога або ***незабутниця дрібноквіткова*** (Galinsoga parviflora Cav.) однорічний ярий пізній бур'ян родини складноцвітих (Compositae). Стебло пряме, розгалужене, опушене, має висоту 10 70 см. Листки супротивні, яйцеподібні або видовженояйцеподібні, бородчастозубчасті, дрібноопушені.

Корінь стриж невий. Язичкові квітки білі, а трубчасті жовті. Цвіте в червні серпні. Плід клиноподібна, слабкоребриста, пухнаста, із зубчиком війчастих утворів сімянка темно-сірого або майже чорного кольору, довжина якої 1,25 1,5, ширина і товщина 0,3 0,5 мм. Маса 1000 сімянок близько 0,2 г. Плодоносить у

липні вересні. Життєздатність насіння зберігається у ґрунті протягом 5 років. Максимальна плодючість однієї рослини до 300 тис. сімянок.

Весняні сходи з'являються у квітні травні, а літньо-осінні в липні вересні. Росте на городах, полях, у садах, біля будинків, у парках. Дуже злісний бурян на всій території України, особливо на добре зволожених ґрунтах. Значно заглушує посіви таких коренеплідних культур, як морква, петрушка, буряки, картопля, помідори тощо.

Заходи боротьби такі самі, як і проти амброзії полинолистої.

Лобода біла (Chemopodium album L.) однорічна рослина родини лободових (Chemopodiaceae) (рис. 25). Коренева система стрижнева. Головний корінь розгалужений. Стебло прямостояче, розгалужене, ребристе, 30 – 100 см заввишки. Рослина темно-зелена з борошнистим нальотом. Листки нижні супротивні, яйцеподібні або ланцетні, по краях трохи хвилясті, верхні червоні з чіткими зубчиками по краях. Квітки в пазушних пучках, що зібрані в колосоподібні суцвіття, які утворюють волоть, двостатеві, 5-членні. Пелюстки зеленуваті, з борошнистим нальотом, овальні, з кілем на спинному боці.

Плід горішок, в оцвітині, округлий, сплющений, у діаметрі близько 1,5 мм, сірувато-зелений, з горбкуватою поверхнею. Насінина має форму горішка чорного кольору, гладенька, блискуча, в діаметрі 1,5 1,75, завтовшки 0,75 мм. Маса 1000 насінин 1,2 1,5 г. Лобода біла має насінини трьох груп: 1) великі світлі, швидко проростають; 2) інтенсивно чорні, проростають лише на другий рік; 3) чорні дрібні, що проростають на третій і в наступні роки.

Рис 25. Лобода біла:
а — рослина; *б* — насінина; *в* — сходи

Підсімядольне коліно сходів 20 30 мм, червонувате. Сімядолі лінійні з довжиною 8 10, шириною 1,5 2 мм, на верхівці тупі, до основи звужені в черешок, зверху матово-темно-зелені, знизу червонувато-фіолетові. Перші листки супротивні, довгасторомбічні, яйцеподібні, на верхівці тупі, по краях трохи хвилясті. Наступні листки подібні до перших, але вже з більш чіткими зубчиками по краях і розміщені почергово. Сходи борошнисті. Надсімядольне міжвузля розвинене.

Цвіте й плодоносить у липні вересні. Розмножується тільки насінням, засмічуючи ґрунт. Одна рослина може утворити до 200 тис. насінин. Найкраще проростає насіння лободи з глибини 0,5см, а з глибини 3 см зовсім не проростає. Зберігає схожість у ґрунті протягом 8 і більше років. Рослини лободи виносять з ґрунту 8 10 % калію. На ній знаходять притулок такі шкідники сільськогосподарських культур, як бурякові мухи, попелиці тощо.

Лобода біла поширена по всій Україні. Росте на різних ґрунтах. Засмічує польові та городні культури, особливо небезпечна для ярих культур, зокрема, для просапних, наприклад, проса. Трапляється на смітниках і біля доріг.

Зелена маса лободи білої є цінним кормом для тварин. Молоді листки їстівні. Попіл рослин містить поташ.

Заходи боротьби такі самі, як і проти галінсоги.

Курай руський, або ***поташник , зольник*** (Salsola rutenica Jljin) — однорічна шорстковолосиста рослина родини лободових (Chemopodiaceae) (рис.26). Коренева система стрижнева. Коріння глибоко проникає в ґрунт.

Стебло розчепіреногіллясте, заввишки від 10 до 100 см. Листки напівциліндричні, на кінцях загострені, колючі, розміщені почергово. Суцвіття колосоподібне. Квітки по 1 3 в пазухах верхніх листків, колючі, двостатеві.

Приквітки яйцеподібні, більші за оцвітину. Листочки оцвітини часто бувають без крилоподібних виростків. Плід горішок, складається з оцвітини, листочки якої утворюють вмістище для плодів. Поверхня плоду гола, радіальнозморшкувата, перетинчаста, біла або рожева з коричневим відтінком. Горішок спірально закручений, широкообернено конусоподібний, розміщений в оцвітині горизонтально. Поверхня його шорсткувата, матова, сірувато-бура. Насінина повторює форму горішка, поверхня її грубошорсткувата, матова, колір — від темно-сірого до сірувато-коричневого, в діаметрі 1,75 2,5, товщина 1 1,25 мм. Маса 1000 насінин 2 2,5 г.

Рис. 26. Курай руський (поташник, зольник):

а — рослина; б — насінина; в — сходи

Сімядолі сходів довгі й вузькі, нитко- й склоподібні, 20 25 завдовжки і 1 1,5 мм завширшки. Перші листки супротивні, подібні до сімядолей, на верхівці з невеликим вістрям; підсімядольне коліно червонувате.

Цвіте й плодоносить у липні жовтні. Це типовий ярий бурян пізнього розвитку. У перші фази розвитку стебла мякі, а при дозріванні шорсткі. Розмножується насінням. Одна рослина може дати до 30 тис. і більше насінин. Проростає з глибини 0,5 2 см. Росте шатром або куріньком. Розгалужується і утворює високі кущі. Дозрілі кущі збиваються в купи, які вітер носить по полях, за це в народі його називають "перекотиполе. Крім того, може поширюватись із засміченим посівним матеріалом. Насіння зберігає схожість у ґрунті не більше 1 2 років.

Курай поширений у Степу, Криму, рідше в Лісостепу. Засмічує посіви зернових і просапних культур. Росте на засмічених місцях, на необроблюваних землях. Рослини можуть витримувати посуху й засоленість ґрунту. Росте переважно на супіщаних ґрунтах.

Курай руський дуже висушує ґрунт, але сам є посухостійким. Типовий пожнивний бурян, що утруднює польові роботи. У молодому віці курай руський поїдають тварини, дозрілі рослини подразнюють слизові оболонки, тому особливо шкідливі для коней. Можна використовувати на силос, який не поступається силосу з кукурудзи.

Заходи боротьби такі самі, як і проти голінсоги.

Дурман звичайний (Datura stamonium) однорічна рослина родини пасльонових з неприємним запахом (Solanaceae).

Рослина гола. Стебло прямостояче, розгалужене, заввишки від 15 до 100 см. Коренева система стрижнева. Головний корінь міцний, розгалужений. Листки черешкові, яйцеподібні, виїмчасто-зубчасті, загострені. Квітки великі, розміщені поодиноко на коротких ніжках у розвилках стебла. Чашечка трубчаста, пятигранна. Віночок удвічі довший за трубочку, до 8 см завдовжки, яйцеподібний, білий, пятироздільний. Плід яйцеподібна, прямостояча, вкрита густими шипиками коробочка, яка розкривається чотирма стулками, довжина її 3 4,5, ширина 2 2,5 см. Насінина неправильниркоподібна, округла, поверхня її нерівнохвилясто-матова, чорна або чорно-бура.

Насінний рубчик трикутний, сірувато-жовтий, його довжина 3 3,5 мм, ширина 2,5 3, товщина 1,5 2 мм. Маса 1000 насінин 5 6 г.

Проростання сходів надземне; підсім'ядольне коліно, а іноді сім'ядолі залозисті, опуклі; сім'ядолі ланцетні, дуже великі; довжина 25 35, ширина 3,5 5 мм. Перші листки чергові.

Цвіте й плодоносить у червні серпні. Розмножується насінням. Одна рослина утворює до 20 і більше тисяч насінин. Зберігає схожість до 5 років. Сходи з'являються з глибини 0,5 1,5 м.

Дурман поширений майже по всій Україні. Найчастіше засмічує сади, городи, рідше трапляється в посівах зернових, росте по берегах річок. Використовується для лікарських потреб. Вся рослина отруйна. Містить алкалоїди, переважно гіосціамін і атропін. Особливо отруйне насіння.

Заходи боротьби такі самі, як і проти попередніх пізніх ярих бурянів.

Мишій сизий (Setaria glauca L.) однорічний ярий пізній бур'ян родини злакових (Gramineae) (рис. 27). Стебло пряме, 10 60 см заввишки, під суцвіттям шорстке. Проростає зазвичай кущем. Корінь мичкуватий, проникає у ґрунт на 105 173 см і радіально на 35 78 см. Листки лінійно-ланцетні, зверху шорсткі, сизі, знизу гладенькі, зелені. Суцвіття циліндрична щільна колосоподібна волоть (султан) 4 6 см завдовжки. Колоски безості одноквіткові, біля основи з рижими щетинками, які у 2 3 рази більші за колосок. Цвіте в червні серпні, вересні. Плід яйцеподібна овальна однобічна, опукла, поперечнозморшкувата, по краях гладенька, матова (від зеленувато-соломяної до коричнювато-сірої), плівчаста зернівка, довжина якої 2 2,75, ширина 1,65 1,75, товщина до 1 мм. Маса 1000 насінин 2 2,75 г. Плодоносить у липні вересні. Максимальна плодючість 13 800 зернівок. Зернівки зберігають життєздатність до 30 років. Рослина вологолюбна, теплолюбна і невибаглива до ґрунту.

Рис. 27. Мишій сизий:

а — рослина; б — насінина; в — сходи

Мишій сизий поширений по всій Україні як післяжнивний бур'ян на полях після збирання ранніх озимих, ярих зернових, а також у посівах пізніх ярих культур. Засмічує посіви пізніх і просапних культур, зріджені посіви люцерни, інколи посіви ярих хлібів і коріандру.

Заходи боротьби такі самі, як і проти мишію сизого.

Мишій зелений (Setaria viridis L.) однорічний ярий пізній бурян родини злакових (Gramineae). Стебло пряме, 20 100 см заввишки, під суцвіттям шорстке. Корінь мичкуватий, проникає в ґрунт на глибину 75 170 см і радіально на 33 80 см. Пластинки листків лінійно-ланцетні. Суцвіття циліндрична колосоподібна щільна волоть (султан) завдовжки 3 12 см. Щетинки зелені, рідше фіолетові, в 2 3 рази довші за колосок. Плід однобічна, опукла,

жовто-коричнева, плівчаста зернівка, довжина якої 2 2,5, ширина 0,75 1,5, товщина 0,75 1мм. Маса 1000 зернівок 1 1,5 г.

Цвіте в червні вересні. Плодоносить у липні жовтні. Максимальна плодючість 2300 зернівок, які зберігають життєздатність понад 4 роки. Сходи з'являються у квітні червні (липні серпні).

Мишій зелений засмічує городи, сади, виноградники. Особливо поширений як післяжнивний бурян на полях після збирання ярих та озимих ранніх зернових культур, а також у посівах пізніх ярих зернових і просапних по всій Україні, але переважно в південних областях.

Заходи боротьби такі самі, як і проти мишію зеленого.

Куряче просо (плоскуха звичайна) (Echinochloa crus-dalli L.) — однорічна, яра пізня рослина родини злакових (Gramineae) часто з антоціановим забарвленням (рис. 28). Стебло прямо- стояче, голе, сильногіллясте, 30 100 см завдовжки. Корінь мичкуватий. Листки широколінійні або лінійно-ланцетні, по краях гостро-шорсткуваті, без язичка, темно-зелені. Колоски одноквіткові, яйцеподібнозагострені, часто з фіолетовим відтінком. Суцвіття прямостояче, нещільна волоть з гострошорсткими колосоподібними гілочками, трохи поникла. Плід яйцеподібно-овальна плівчаста зернівка, однобічноопукла, на верхівці загострена, блискуча, зеленувато-біла, довжина її 2 – 2,25, ширина 1,25 1,75, товщина 1 – 1,75 мм. Маса 1000 зернівок 1,5 2 г. Максимальна плодючість 60 000 зернівок, які зберігають схожість до 13 років. Тепло-, вологолюбна рослина. Сходи з'являються з квітня, цвіте в червні вересні, плодоносить з серпня до пізньої осені.

Рис. 28. Куряче просо (плоскуха звичайна

а — рослина; б — насінина; в — сходи

Куряче просо поширене по всій Україні, особливо на зрошуваних землях Півдня. Засмічує посіви зернових колосових, кукурудзи, рису, буряків, овочевих культур, сади й виноградники, росте на необроблюваних землях, біля каналів зрошувальних і осушувальних систем. Росте протягом усього літа. Розмножується насінням.

Заходи боротьби такі самі, як і проти мишію.

Щириця звичайна (Amaranthus retroflexus L.) однорічний ярий пізній бурян родини амарантових (Amarantaceae) (рис. 29). Блідо-зелена рослина 15 100см заввишки. Стебло пряме, розгалужене, опущене. Корінь товстий, стрижневий, проникає углиб ґрунту на 135 235, а в ширину на 75 130 см.

Листки яйцеподібно-ромбічні або видовжено-ромбічні, чергові, на черешках. Квітки зібрані в густе коротке волотеподібне суцвіття зеленого кольору. Приквітки з довгим кінцевим вістрям, довші за оцвітину. Цвіте в червні вересні. Плід однонасінна, сочевицеподібна, блискуча, чорна сімянка діаметром 1 1,25, завтовшки 0,5 0,75мм. Маса 1000 насінин 0,3 0,4 г. Розмножується тільки насінням. Одна рослина утворює до 1 млн 70 тис. насінин, які дозрівають в липні жовтні і зберігають життєздатність у ґрунті до 40 років.

Щириця росте на полях, у садах та на городах, особливо на вологих місцях. Поширена в посівах ярих просапних культур. У посівах зернових при дружних сходах сильно приглушується і утворює лише приземний травостій.

Рис. 29. Щириця звичайна:

а — рослина; б — насінина; в — сходи

Заходи боротьби такі самі, як і проти лободи білої.

Паслін дзьобоподібний (Solanum rostratum Dun.) однорічний пізній ярий бурян родини пасльонових (Solanaceae) (рис.30). Стебло циліндричне, прямостояче, розгалужене, 30 100 см заввишки. Корінь стрижневий. Листки черешкові, чергові перисторозсічені. Квітки жовті, зібрані в зонтикоподібний завиток.

Плід багатонасінна напівсуха ягода. Насіння сплюснуте з боків, овальне, на вершині округле. Поверхня його матова, борозенчаста, сірувато-чорна, довжина її 2,5 3 мм, ширина близько 2 мм. Маса 1000 насінин 2,5 3 г. Цвіте з липня по вересень. На одній рослині утворюється від 5 до 50 тис. насінин.

Рис. 30. Паслін дзьобоподібний:

а — рослина; б — насінина; в — сходи

Забурянює зріджені посіви зернових, багаторічних трав, а особливо просапні, сади, пасовища. Після збирання культури посилено розвивається як післяжнивний бурян.

Заходи боротьби такі самі, як і проти лободи білої.

Озимі буряни.

Метлюг звичайний (Apera spica venti L.) однорічний озимий бурян родини злакових (Gramineae) (рис. 31). Стебло пряме, голе, 25 100 см заввишки і більше, сильно кущиться. Коренева система мичкувата. Листки 2 6 мм завширшки, лінійноланцетні, плоскі, з невеликим язичком. Суцвіття — розлога волоть з шорсткими гілочками. Цвіте в червні ‑ липні. Плід веретено- або шилоподібна плівчаста довгоостиста зернівка, біля основи з невеликим пучком тонких м'яких волосків, на поверхні гладенька, жовто-сіра чи світло-бура, гола; довжина її 1,5 2,5, ширина й товщина 0,3 0,5 мм. Маса 1000 зернівок 0,15 0,2 г.

Плодоносить у липні серпні. Максимальна плодючість однієї рослини 16 000 зернівок, які зберігають схожість 3,5 року.

Сходи з'являються навесні і наприкінці літа початку осені.

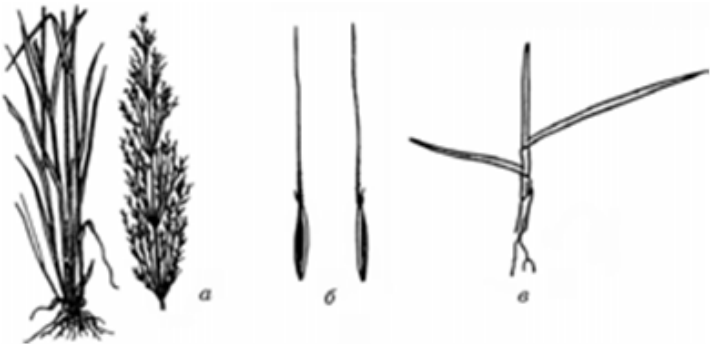

Рис. 31. Метлюг звичайний:

а — рослина; б — насінина; в — сходи

Росте на полях і луках майже по всій Україні, на півдні Степу трапляється рідко. Злісний засмічувач посівів озимих культур.

Заходи боротьби такі самі, як і проти мишію.

Бромус житній , або стоколос житній (Bromus sekalinus L.) — одно- або дворічна рослина родини злакових (Gramineae) заввишки 40 100 см (рис. 32). Коренева система мичкувата. Стебло біля основи кущисте, голе. Листки лінійні, 6 7 мм заввишки. Суцвіття волоть вузька, однобічна, до 20 см завдовжки, дозріла поникає. Колоски ланцетні, яскраво-зелені, 5 15-квіткові. Нижня колоскова луска ланцетна, верхня довгаста, яйцеподібна. Квіткові луски широкоеліптичні, нижні краями загорнуті всередину, відкривають основу луски й колосову вісь, верхні з щетинками по кілю. Плід зернівка, туго завернута у квіткові луски, зеленувато- або соломистожовтого кольору. Плівчаста зернівка ланцетоподібна, до верхівки трохи розширюється.

Перший листок сходів лінійний, на верхівці гострий, 60 90 завдовжки, 2 2,5 мм завширшки з пятьма поздовжніми жилками. Листки вкриті довгими волосками, а другий і третій подібні до першого, спочатку вужчі й коротші, ніж перший, пізніше довші за нього. Зародкова листкова піхва пурпурово

червонувата, до 10 мм завдовжки; язичок невеликий. Забарвлення сходів темно-зелене.

Рис. 32. Бромус житній (стоколос житній

а — рослина; б — насінина; в — сходи

Цвіте в червні липні, плодоносить у липні серпні, розмножується насінням, яке проростає на 6 10-й день з глибини 2 3см. Звичайно сходить восени, зимує в посівах озимих, дозріває разом з житом.

Бромус житній поширений у поліській і лісостеповій зонах України. Засмічує посіви озимих хлібів, особливо жита. До ґрунту не дуже вибагливий. Значно погіршує якість зерна, надаючи йому темного кольору. Використовується в запареному вигляді на корм тваринам, для виготовлення спирту і як сурогат кави.

Заходи боротьби такі самі, як і проти метлюгу звичайного.

Скереда покривна (Crepis tectorum L.) одно- або дворічна рослина родини складноцвітих (Compositae), сіро-зелена, короткоопушена. Коренева система стрижнева. Стебло борозенчасте, розгалужене, 8 90 см заввишки. Листки із загорнутими краями, сидячі, із стрілоподібною основою, лінійні, ланцето-лінійні. Прикореневі листки розміщені розеткою біля самої поверхні, повернуті до основи, по краях виїмчасто-зубчасті або перистонадрізані. Суцвіття досить дрібні кошики, зібрані у волоть, рідше одиничні. Листочки-обгортки всіяні тонким звивистим опушенням і чорнуватими волосками. Квітки язичкові, яскраво- жовті. Плід сім'янка циліндричної форми з 10 трохи вигнутими реберцями. Летючка багаторядна, з простих легких волосків, які легко обпадають. Поверхня сім'янки темно-коричнева або ясно-жовта, довжина її 3 4, ширина 0,5 мм. Сходи овальні, на верхівці гострі або тупі, 5 10 завдовжки, 2,5 3 мм завширшки.

Перший листок видовжено-лопатевий, 20 30 завдовжки, 5 6мм завширшки, другий подібний до першого.

Цвіте і плодоносить з червня по вересень. Розмножується насінням. Одна рослина утворює до 15 тис. сімянок. Розвивається як озимий бурян.

Скереда поширена по всій Україні, але в Криму і на півдні трапляється рідко. Засмічує посіви озимих культур, рідше ярих, трави. Росте на супіщаних ґрунтах, уздовж доріг.

Заходи боротьби такі самі, як проти гірчаку шорсткого.

Зимуючі буряни

Тонконіг однорічний (Poaannua L.) однорічна рослина родини злакових (Gramineae) 10 30 см заввишки з мичкуватою кореневою системою. Стебло голе, гладеньке. Листки вузьколінійні, плоскі, гладенькі, нижні з коротеньким і тупим, верхні з видовженим язичком. Суцвіття волоть до 7 см завдовжки, пірамідальної форми. Колоски 3 7-квіткові, зелені або з пігментом (рис. 33). Плід зернівка без остюка 2,5 3 завдовжки, 0,6 1 мм завширшки, маса 1000 насінин 0,25 0,4 г.

Рис. 33 Тонконіг однорічний:

а — рослина; б — насінина; в — сходи

Сходи голі, зелені. Зародкова листкова піхва 3 мм завдовжки. Перший листок лінійний, плоский, 20 30 мм завдовжки, 0,75 мм завширшки, до верху звужується, має середню і дві бічні жилки. Другий і наступні листки подібні до першого, але мають кілька поздовжніх жилок.

Цвіте з травня до глибокої осені. Одна рослина утворює понад 1000 насінин, які обсипаються і зразу можуть проростати з вологого ґрунту.

Поширений у помірній зоні. Любить затінені місця. Забурянює сади, городи, а також посіви і пари. В посівах може утворювати щільні дернинки, формуючи приґрунтовий ярус агрофітоценозу.

Заходи боротьби такі самі, як і проти мишію сизого.

Грицики звичайні (Capsella bursa pastoris L.) однорічний зимуючий бурян родини хрестоцвітих (Cruciferae) (рис. 34). Корінь стрижневий, розгалужений, білуватий. Стебло пряме, розгалужене, 20 40 см заввишки. Листки чергові, нижні в прикореневій розетці, черешкові, стеблові стеблообгортаючі, вкриті волосками. Розеткові листки довгі (до 12 см), перистороздільні, з трикутними

загостреними часточками, а стеблові нечисленні, стрілоподібні або ланцетні. Квітки білі, зібрані спочатку в щиток, а пізніше — в довгу китицю. Плід стручок, стиснутий з боків, трикутно-оберненосерцевидний, з сітчастожилкуватими човникоподібними стулками, 3 5 мм завдовжки. Насінина овальноскладчаста, з невеликою виїмкою в основі, світло або темно- жовта, має довжину 0,75 1,00, ширину 0,5, товщину 0,25 мм.

Рис. 34. Грицики звичайні:

а — рослина; б — насінина; в — сходи

Маса 1000 насінин 0,1 0,2 г. Максимальна плодючість 273 600 насінин. У ґрунті насіння зберігає життєздатність не менше 35 років.

Поширені по всій Україні, забурянюють посіви зернових, багаторічних кормових, погано оброблені посіви просапних, овочевих культур. Цвіте в різні строки: зимуючі форми в березні травні, ярі в червні липні. Ростуть на полях, луках, пасовищах, уздовж доріг, біля будинків.

Заходи боротьби такі самі, як і проти скереди покривної.

Триреберник непахучий , або ***ромашка непахуча*** (Tripleuro-spermum indorum L.) зимуюча однорічна рослина родини айстрових (Compositae). Стебло пряме, розгалужене, 20 100 см за- ввишки (рис. 35). Корінь стрижневий. Листки чергові, перисторозсічені, нижні на коротких черешках, середні й верхні сидячі. Суцвіття кошики, які поодиноко розміщені на кінцях стебел і гілочок. Спільне квітколоже дрібногорбкувато-виїмчасте, конічне, кошик з жовтими трубчастими квітками всередині, по краях оточений язичковими пелюсткоподібними квітками. Плід оберненоконусоподібна тригранна жовтувато-коричнева, майже темна сім'янка, довжина якої 1,5 2,5, ширина 0,75 1,25, товщина 0,5 0,75 мм. Маса 1000 сім'янок близько 0,5 г. Максимальна плодючість 1 млн 650 тис. сімянок. В ґрунті сім'янки зберігають схожість протягом 6 років. Сходи з'являються у березні травні, а також наприкінці літа початку осені, літньо-осінні перезимовують. Цвіте з червня по листопад.

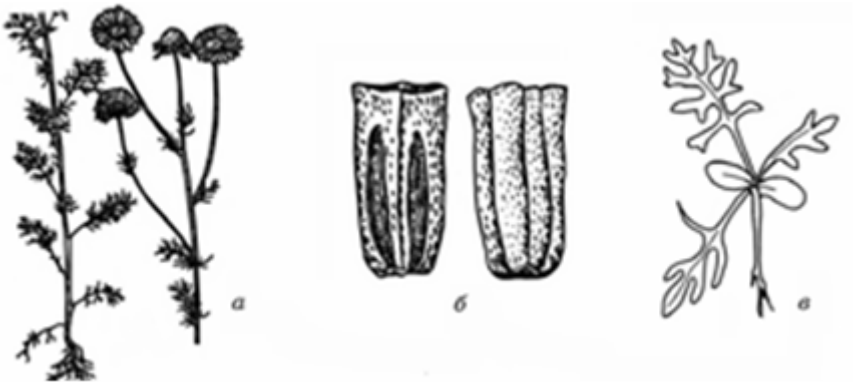

Рис. 35. Триреберник непахучий (ромашка непахуча):

а — рослина; б — насінина; в — сходи

Поширений по всій території України, особливо в Лісостепу і на Поліссі. Засмічує посіви зернових культур, багаторічних трав, городи, сади та інші сільськогосподарські угіддя. Росте біля жител, водойм, уздовж доріг, на засмічених і особливо на понижених місцях.

Заходи боротьби такі самі, як і проти грициків звичайних.

Талабан польовий (Thlaspi arvense L.) однорічний зимуючий бурян родини хрестоцвітих (Brassicaceae) (рис.36). Корінь веретеноподібний, стрижневий, білуватий. Стебло пряме, розгалужене, 20 50 см заввишки, 3 4 мм завтовшки, голе, ребристе. Листки чергові, нижні видовжено-оберненояйцеподібні, виїмчастозубчасті, верхні сидячі, стрілчасті, тупувато-зубчасті, видовжено-ланцетні. Квітки зібрані в густі китиці на верхівках стебел.

Пелюстки білі. Плід двогніздий стручечок з крилоподібним кілем. Насіння оберненояйцеподібне, темно-вишневе або чорне з довжиною 1,5 2,25, шириною 1,2 1,5, товщиною 0,5 0,75 мм. Цвіте в квітні червні. Маса 1000 насінин 1,25 1,75 г. Достигає насіння в червні серпні. Максимальна плодючість 50 тис. насінин з однієї рослини. В ґрунті насіння зберігає життєздатність до 10 років.

Рис. 36. Талабан польовий:

а — рослина; б — насінина; в — сходи

Росте на полях, луках і пасовищах, уздовж доріг, біля будинків по всій Україні. Найпоширеніший в посівах озимих і ярих культур, багаторічних трав. Розмножується насінням.

Заходи боротьби такі самі, як і проти грициків звичайних.

Волошка синя (Centaurea cyanus L.) однорічна зимуюча рослина родини айстрових або складноцвітих (Asteraceae чи Compositae) (рис.37). Корінь стрижневий. Стебло пряме, заввишки 25 100 см, розгалужене від середини, вкрите павутинистими волосками. Листки чергові, прикоренево-черешкові, оберненоланцетні, ліроподібнорозсічені. Середні й верхні листки цілокраї, сидячі, лінійні. Крайні квітки сині або голубі, зібрані в кошики; внутрішні трубчасті, фіолетово-червоні або білуваті. Цвіте у травні вересні. Плід

оберненояйцеподібна, сіра або коричнева сімянка з летючкою, довжина її 2,75 4,5, ширина 1,75 2,25, товщина 1 1,75 мм. Маса 1000 сім'янок 3 4 г. Плодоносить у липні жовтні. Максимальна плодючість однієї рослини близько 7 тис. сімянок, які зберігають життєздатність у ґрунті протягом 3 років. Сходи зявляються у березні травні та в серпні вересні.

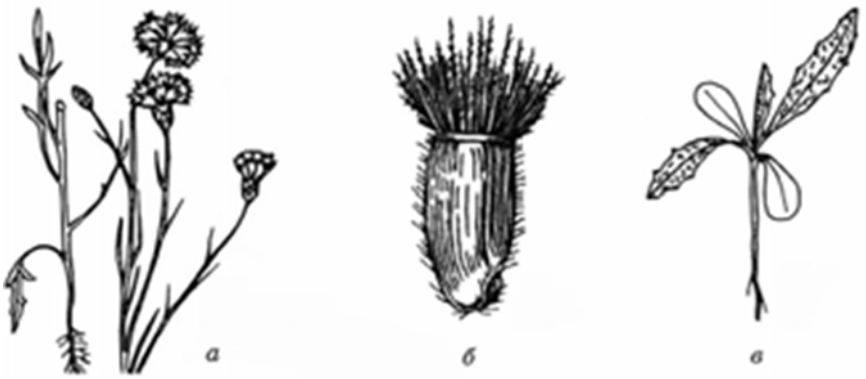

Рис. 37. Волошка синя:

а — рослина; б — насінина; в — сходи

Світло-, тепло- і вологолюбна рослина.

Росте на полях, луках, уздовж доріг, засмічує посіви озимих і ярих культур, частіше жита, поширена на Поліссі та в Лісостепу, на півдні трапляється рідше. Використовується як лікарська рослина, медонос.

Заходи боротьби такі самі, як і проти грициків.

Злинка канадська (Erigeron canadensis L.) однорічна зимуюча рослина родини айстрових (Asteraceae) (рис. 38). Корінь стрижневий. Стебло пряме 30 180 см заввишки, густо вкрите волосками. Листки чергові, ланцетні, густо вкривають усе стебло. Квітки білуваті, язичкові, зібрані в дрібні численні кошики (3 5 мм), що входять до складного суцвіття густої довгої волоті. Цвіте в липні вересні. Плід сім'янка з однорідною білою летючкою. Сім'янки овально-циліндричні, злегка сплюснуті і трохи звужені до усічених кінців, світло-сірі. Довжина насінини 1,5 2, ширина 0,2 0,3, товщина0,15 0,25 мм. Маса 1000 сім'янок 0,02 0,04 г. Плодоносить у серпні жовтні. Максимальна плодючість близько 66 тис. сімянок. Сходи з'являються в березні травні, а також наприкінці літа початку осені (останні перезимовують). Тепло-, світло- і вологолюбна, невибаглива до ґрунту рослина.

Рис. 38. Злинка канадська:

а — рослина; б — насінина; в — сходи

Поширений по всій Україні. Росте на полях і пасовищах, садах і городах й місцями у дуже великій кількості. Широко поширений бурян в посівах ярих і озимих культур, на поливних землях.

Заходи боротьби такі самі, як і проти грициків.

Жовтозілля весняне звичайне (Senecio vulgaris Waldst. Et Kit)— однорічна зимуюча рослина родини складноцвітих (Compositae). Коренева система стрижнева. Головний корінь короткий, дуже розгалужений. Стебло пряме, просте або розгалужене, заввишки від 20 до 60 см. Листки нижні черешкові, довгасті, виїмчасто-зубчасті, верхні сидячі, майже ліроподібні, перистолопатеві, суцвіття кошик. Квітка золотисто-жовта. Плід — сім'янка. Летючка з білих багаторядних волосків, неопадаюча, більша за сімянку майже удвічі. Сімянка довгаста, знизу і зверху звужена, з поздовжніми жовтуватими реберцями коричневого або темно-сірого кольору, її довжина 2,5, ширина 0,5 мм. Маса 1000 сімянок 0,18 г.

Підсімядольне коліно сходів невисоке, сім'ядолі овальні або ланцетні, довжина їх 5 6, а ширина 2 мм, на верхівці тупі, до основи звужені в черешок. Перший листок овальний, по краю трохи зубчастий, на верхівці гострий, внизу звужений у черешок, на пластинці черешка є волоски, другий подібний до першого, але з більшими зубцями.

Цвіте й плодоносить з квітня по жовтень. Розмножується насінням, може утворювати до 40 тис. насінин. Проростає з глибини 1 см. Жовтозілля весняне може пригнічувати всі посіви, тому є шкідливим буряном навіть на початку свого розвитку.

Поширений по всій Україні. Засмічує посіви озимих і ярих культур, росте біля будинків, уздовж доріг, на узліссях.

Заходи боротьби такі самі, як і проти грициків.

Кучерявець Софії (Deskurainia Sophia L.) однорічна рослина родини хрестоцвітих (Cruciferae) або капустяних (Brassicaceae) (рис.39), опушена короткими галузистими волосками. Коренева система стрижнева. Головний корінь розгалужений. Стебло пряме, розгалужене, від 20 до 70 см заввишки. Листки двічі-, тричіперисторозсічені на вузькі лінійні частинки, чергові. Суцвіття щиток, з плодами утворює довгасту волоть. Квітки дрібні, блідо-жовті. Пелюсток 4, до 2 мм завдовжки. Плід стручок 12 25 мм завдовжки, з опуклими стулками, прямостоячий, трохи зігнутий, горбкуватий. Насінина овальна, стиснута з боків, дрібногорбкувата, жовтувато-бура, товщина її 0,3 мм. Маса 1000 насінин 0,2 г.

Рис. 39. Кучерявець Софії:

а — рослина; б — насінина; в — сходи

Підсімядольне коліно сходів ниткоподібне, сімядолі довгастолінійні, з довжиною 5 8, шириною 1,5 8 мм, на верхівці тупі, до основи звужені в тонкі черешки. Перші листки супротивні,

3,5 4,5 мм завдовжки, трироздільні, наступні чергові. Третій листок перистороздільний або розсічений двома парами лінійноланцетних частинок, четвертий перисторозсічений з трьома парами бічних сегментів з видовжено-клиноподібним верхівковим сегментом, наступні перисторозсічені, з вузькими ланцетними частками другого порядку. Надсімядольна частина стебла недорозвинена.

Поширений по всій Україні. Засмічує зріджені посіви озимих культур, трапляється біля будівель, уздовж доріг, на засмічених місцях.

Цвіте й плодоносить з травня по вересень. Розмножується насінням. Одна рослина утворює 10 700 легкообпадаючих насінин. Зберігає схожість до 5 років. Засмічує ґрунт, але може потрапляти і в зерно. Добре проростає з глибини 0,5 см. У північних областях України кучерявець Софії розвивається як яра, у південних як зимуюча рослина.

У насінні кучерявця Софії міститься олія, яку можна використовувати для технічних цілей. Рідкий екстракт олії використовується в медицині.

Заходи боротьби такі самі, як і проти грициків.

Сокирки польові (Consolida arvensis L.) однорічна рослина родини жовтецевих (Ranunculaceae) (рис.40). Коренева система стрижнева. Головний корінь розгалужений, міцний. Стебло пряме, розгалужене, вкрите короткими волосками, 15 60 см завдовжки. Листки двічі або тричі розсічені на вузькі лінійні частинки. Верхні сидячі, нижні мають черешки. Розміщені чергово. Суцвіття волоть, що складається з рідких китиць. Майже кожна гілка закінчується суцвіттям. Квітки фіолетово-сині, голубі, рідше рожеві або білі, сидять на ниткоподібних квітконіжках. Чашечка складається з 5 кольорових чашолистків. Віночок має 2 пелюстки. Тичинок багато, зав’язь одна. Плід одногнізда листянка, відкривається поздовжньою щілиною, довжина його 10 15,

ширина 3 4 мм. Листянка вміщує багато насінин, розміщених у два ряди. Насінина тригранноокруглоклиноподібна, трохи зігнута, верхівка тупа, розширена, поверхня вкрита поперечнопаралельними гранчастими шкірястими лусочками. Колір їх темно-сірий або рудий, довжина 2,2 2,5, ширина й товщина 1,25 1,75 мм. Маса1000 насінин 1,5 2 г.

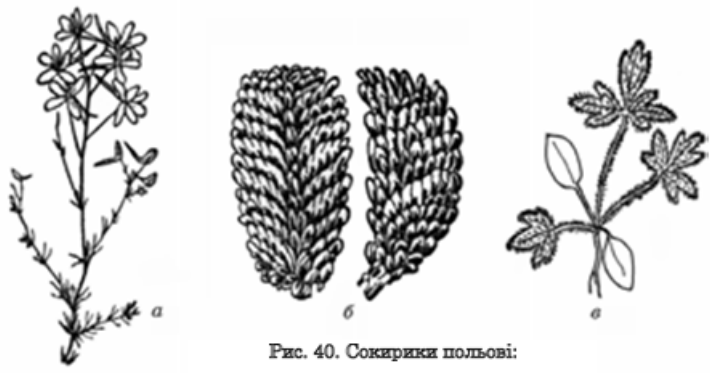

Рис. 40. Сокирики польові:

а — рослина; б — насінина; в — сходи

У сходів підсімядольне коліно 8 12 мм заввишки. Сімядолі овальні, на верхівці гострі або тупі, на черешках. Перший листок трироздільний, бічні його частки оберненояйцеподібні, двороздільні, другий подібний до першого, але бічні частини спочатку дво-, пізніше трироздільні, третій трирозсічений, четвертий ще більше розсічений. Всі листки на довгих черешках, опушені дрібними короткими волосками. Надсімядольне міжвузля недорозвинене.

Цвіте й плодоносить з червня до серпня. Розмножується насінням. Одна рослина утворює до 4 тис. насінин. Достигає разом з озимими. Після дозрівання насіння обсипається і засмічує ґрунт, а частина його потрапляє в урожай. Насіння і частково рослина отруйні.

Поширений по всій Україні, крім Степу й високогіря. Засмічує переважно посіви озимих, а також ярих хлібів. Іноді трапляється на парах, уздовж доріг.

Заходи боротьби такі самі, як і проти грициків.

2. Дворічні буряни

Болиголов плямистий (Conium maculatum L.) дворічна рослина родини зонтикових (Umbeliferae). Коренева система стрижнева. Головний корінь міцний, дуже розгалужений. Стебло порожнисте, прямостояче, у нижній частині з червоними плямами, розгалужене, голе, від 60 до 200 см заввишки. Листки потрійноперисторозсічені, частки довгасті, перистонадрізані, на черешках. Суцвіття зонтик з 12 20 променями. Листочки обгорток і обгорточок овальноланцетні, відігнуті донизу. Квітка біла, пелюсток 5, на верхівці вони загострені й загнуті всередину. Плід сім'янка, майже яйцеподібна, має 5 звивистих ребер, у поперечному розрізі неправильнопятигранна, з спинного

боку злегка випукла, з черевця увігнута. Поверхня слабозморшкувата, матова, яскраво-коричнева, зеленувата, довжина її 3 3,75 мм, ширина 1,25 2, товщина 1,25 1,75 мм. Маса 1000 сімянок 2 2,5 г.

У сходів підсімядольне коліно 12 15 мм, синювато-червоне. Сімядолі видовжені, 10 15 завдовжки, 4 6 мм завширшки, на верхівці тупі, до основи звужені в черешки, 10 12 мм завдовжки. Перші листки чергові. Перший листок непарноперистий з двома парами яйцеподібних перистороздільних листочків, другий подібний до першого. Сходи мають блідо-зелене забарвлення з характерним дурманним запахом.

Цвіте й плодоносить з травня до вересня. Розмножується насінням. Одна рослина може утворювати до 15 тис. сімянок. У перший рік розвиває розетку й корінь. На другий рік швидко виростає й розгалужується стебло, яке зацвітає, плодоносить, потім дерев'яніє і засихає разом з коренем.

Поширений по всій Україні. Посіви на полях засмічує рідко, росте на городах, в садах, на засмічених місцях, необроблюваних землях.

Рослина отруйна, худоба на пасовищах її обминає. Всі частини рослини містять алкалоїди коніїн, конгідрин, метилконіїн. Використовується як лікарська рослина.

Заходи боротьби такі самі, як і проти більшості пізніх, зимуючих малорічних бурянів.

Буркун лікарський, або буркун жовтий (Melilotus officinalis L.) — дворічна рослина родини бобових (Fabaceae). Коренева система стрижнева. Стебло голе, розгалужене, прямостояче, від 30 до 100 заввишки, іноді навіть до 150 см. Листки чергові, трійчасті. Середній листок на довшому черешку, ніж бічні, дрібнопилчастозубчастий. У нижніх листків листочки оберненояйцеподібні, у верхніх довгасті, на верхівці тупі або виїмчасті, основа ялин- коподібна. Суцвіття китиця на довгому квітконосі, багатоквіткова, пазушна. Квітки дрібні, пониклі. Чашечка пятизубчаста, віночок п'ятироздільний, жовтий. Плід біб, оберненояйцеподібний, односімяний, рідше двосім'яний. На верхівці загострений, поперечнозморшкуватий, бурувато-жовтий, темно-сірий, ясножовтий. Довжина його 2,5 3,5 мм, ширина 1,75 2,25, товщина 1,25 1,5 мм. Маса 1000 бобів 3,5 г. Насінина овально-довгаста, поверхня гладенька, матова, ясно-коричнева, жовтувато-зелена або жовта. Довжина її 1,75 2,25 мм, ширина 1,25 1,75 мм, товщина 1,00 1,25 мм. Маса 1000 насінин 1,75 2,00 г.

У сходів підсімядольне коліно завдовжки 20, завтовшки 0,75 1,00 мм. Сімядолі овальні, довжина їх 7 8, ширина 3мм. Перший листок широкояйцеподібний 9 10 мм завдовжки, другий і третій листки трійчасті. Розміщення перших листків чергове. Надсімядольне міжвузля 15 20 мм, тонке, ясне, вкрите розсіяними волосками. Сходи пахнуть кумарином.

Цвіте й плодоносить з червня до серпня. Розмножується переважно насінням, але може й вегетативно. Одна рослина утворює до 17 тис. насінин. Насіння сходить погано. Може зберігати схожість у ґрунті 10 і навіть 20 років. У перший рік утворюються розетка й стебло без квіток, яке восени відмирає.

Поширений по всій Україні. У степових районах масово з'являється після вологих років. Засмічує посіви ранніх зернових, росте на смітниках, на узліссях.

Використовують як лікарську рослину, медоносну й кормову, особливо безкумаринні форми, для ароматизації тютюну й у лікеро-горілчаній промисловості.

Заходи боротьби такі самі, як і проти більшості малорічних бур'янів.

Буркун білий (Melilotus albus Des.) дво-, рідше однорічна рослина родини бобових (Fabaceae) (рис.41). Коренева система стрижнева. Головний корінь розгалужений. Стебло прямостояче або висхідне, розгалужене, 100 150 і навіть 200 см заввишки. Листки трійчасті. Листочки довгасто-оберненояйцеподібні, 1 – 2 см завдовжки. Прилистки цілокраї. Суцвіття багатоквіткове, колосоподібне, на довгому квітконосі. Чашечка з короткими гострими зубцями. Квітки білі, 3 5мм завдовжки. Плід біб, за формою майже подібний до плода буркуну лікарського. Колір від темно- до ясно-сірого. Довжина плода 2,75 3,5 мм, ширина 1,75 2,25, товщина 1,25 1,5 мм. Маса 1000 бобів 2,5 – 3,0 г.

Насінина ниркоподібнодовгаста. Поверхня гладенька, колір від жовтого до коричневого, довжина 1,75 2,25 мм, ширина 1,25 1,5 мм, товщина 1,00 – 1,25 мм. Одна рослина утворює близько 550 тис. насінин. Маса 1000 насінин 1,25 – 2,25 г.

Рис. 41. Буркун білий:
а — рослина; б — насінина; в — сходи

Різниці між сходами буркуну білого (жовтого) і лікарського поки що не виявлено.

Поширений по всій Україні. Засмічує посіви ярих зернових, росте на смітниках, узліссях, на понижених місцях. Любить вологі й важкі ґрунти. Росте на засолених ґрунтах.

Цінна посухо- й морозостійка рослина, добрий медонос. Містить кумарин.

Заходи боротьби такі самі, як і проти буркуну лікарського (жовтого).

Куколиця біла, або очник білий (Melandrium album (Vill.) одно-, дво-, рідше багаторічна рослина родини гвоздикових (Cariophilaceae), волосистоопушена. Коренева система стрижнева. Головний корінь розгалужений, міцний. Стебло пряме, зверху трохи клейке, вилчасторозгалужене, висота його від 30 до 100 см. Верхні листки овальноланцетні, сидячі, нижні еліптичні, з черешками. Квітки зібрані в

негустий напівзонтик. Чашечка 15 23 мм завдовжки, залозистоклейка, 5-зубчаста, має 5 пелюсток білого кольору. Плід яйцеподібна, одногнізда, 10-зубчаста коробочка. Насінина ниркоподібноовальна, поверхня її вкрита бородавками, попелисто-сіра з сизим відтінком. Довжина її 1,25 1,75 мм, ширина 1,00 1,25, товщина 0,75 мм. Маса 1000 насінин 0,5 0,75 г.

У сходів підсімядольне коліно невисоке, блідо-зелене, сімядолі довгасто-овальні, 7 8 завдовжки, 2,0 2,5 мм завширшки, на верхівці гострі, блідо-зелені, сидячі. Перші листки супротивні, довгастоовальні, на верхівці загострені, вкриті волосками, наступні супротивні, видовжені. Надсімядольне міжвузля недорозвинене.

Цвіте і плодоносить з травня до липня. Цвіте вночі білими запашними квітками. Цю властивість використали селекціонери, вивівши сорти з махровими квітками білого і рожевого кольорів. Розмножується насінням і вегетативно. Одна рослина утворює 10 15 тис. насінин. Майже 95 % насінин проростає швидко. З глибини більше 4 см не проростає. Рослина розвивається як дворічна, може зацвітати в рік проростання. В перший рік утворює корінь. Насіння куколиці погано відокремлюється від насіння конюшини й люцерни.

Поширена по всій Україні. Засмічує посіви, росте вздовж доріг, на городах, у садах, на луках, узліссі, по чагарниках.

Заходи боротьби такі самі, як і проти буркуну.

Оформити звіт.